

STANOVNIŠTVO SPLITA U MARULIĆEVO DOBA

Nevenka Bezić-Božanić

Marko Marulić se rodio u vrijeme kad je Split bio u središtu borbi za vlast između Mlečana s jedne i hrvatsko-ugarske krune s druge strane, a vrijeme najranije mladosti proveo je u snažnom naviranju turske vojske preko Bosne do mletačkih granica na priobalju. Stanovništvo Splita njegova vremena sastojalo se od plemića i pučana, koji su se stalno borili za prava u gradskoj upravi, a protiv privilegija, zakona i koncesija što pripadahu povlaštenom plemstvu. I dok su plemići uglavnom živjeli od dobiti sa svojih imanja ili imali neki položaj u vlasti, pučani su se bavili trgovinom, obrtom, pomorstvom, ribarenjem i poljoprivredom. Iako su neki pučani bili imućniji čak i od onih povlašćenih, tek su dugotrajnim borbama uspjeli dobiti neke manje položaje u gradskoj upravi. No zato su oni nastojali školovati svoju djecu, tako da su u kasnijim vremenima pučani uglavnom davali gradu liječnike, kirurge, notare, učitelje, ljekarnike, svećenstvo. U prostorima s vanjske strane gradskih bedema u male trošne kućerke naseljavahu se doseljenici iz Poljica, Zagore i susjedne Bosne sklanjajući se od turskih nadiranja, ali i tražeći bolje uvjete življenja. Taj živalj što je obitavao na rubu bijede i neimaštine nije pripadao nikome, oni se ne ubrajaju u pučane i bez ikakva su prava, jer su postojali posebni propisi po kojima se postojalo građaninom Splita. Zараđivali su za život radeći naj-

teže poslove, na imanjima plemića i pučana, čišćenju grada, kao nosači i slično, i tek će se druga ili čak treća generacija izvući iz te bijede a oni najснаžniji i najotporniji pokušat će izučiti neki obrt, naći neko bolje zanimanje i postati pripadnicima grada. To će biti ona svježа krv što će nakon kuge i pogibije brojnih Splitsana u borbi protiv Turaka obnoviti život u gradu. Da bi se vršio nadzor pri naseljavanju grada tako je primjerice 1480. godine postavljen za kapetana varoši neki Bartul iz Kotora, a posebna mu je prednost bila pri izboru »dobro poznavanje hrvatskog jezika i narodnih običaja«.¹

Stanovništvo Splita naseljavalo je potkraj 15. i u 16. stoljeću stariji dio grada, što se nalazio unutar Dioklecijanove palače, i novi dio, što se širio prema zapadu stvarajući novo središte grada unutar srednjovjekovnih gradskih zidina, od kojih se danas sačuvala tek kula na obali i dio sjevernog bedema. Odvojeni od grada bili su stanovnici prigradskih naselja, u kojima su u to vrijeme obitavali i koloni splitskih plemića. Taj živalj se ne spominje u splitskom Statutu, ali su oni imali svoju upravu i bratovštinu, koja se spominje već 1439. godine, te izvjesne obaveze prema gradu, a posebno pri radovima na izgradnji utvrda i obrani. Tek će mletački sindik Ivan Krstitelj Giustiniano šestdesetih godina 16. stoljeća prvi put spomenuti da u splitskim predgrađima obitava oko šest stotina stanovnika, a oni ga nazivahu hrvatskim imenom Zagrađe. Već početkom tog stoljeća imali su dvije bratovštine, koje su uz poštivanje vjerskih obreda imale zadatak da na razne načine štite i pomažu svoje članove. Njihova imena najčešće nalazimo u kolonatskim odnosima, sklapanju ugovora gospodara s poslugom, majstora s roditeljima šegrte i slično. Na prijelazu dvaju stoljeća, kad su Turci sve bliže prilazili dalmatinskim gradovima, spominju se u tim četvrtima brojni bjegunci iz zaleđa i susjedne Bosne.

Split je imao čitav niz obrtnika,² koji su zadovoljavali potrebe svojih sugrađana za raznim proizvodima i uslužnim djelatnostima. Boravak istaknutog kipara Jurja Dalmatinca oko polovine 15. stoljeća ostavio je tragove kod splitskih klesara, nekolicina se kasnije našla i u njegovoj radionici izvan Splita, a radionica kipara Andrije Alešija, koji je postao i splitski građanin, sudjelovala je pri gradnji i ukrašavanju mnogih građevina onog vremena. Zlatari su čak imali svoju ulicu, brodograditelji su gradili brodove, kovači kovali alat i oružje, zidari gradili kuće, crkve i bedeme, krojači šivali odjeću. Tako se primjerice u osvitu novog stoljeća spominju u splitskim notarskim spisima zlatari Pe-

tar Zakočević, Jakov i Šimun, krznari Cvitan Smojilov i Mato, suknar Vicko, podstrigači sukna Mato sin majstora Jakova i Marin, suknar Vicko, češljač vune Juraj, brodograditelj Ivan Colonino, kožari Mato sin majstora Blaža, Mihovil Staitković i Stjepan, kolar Petar Mihoćev, majstor za izradu vesla Marin, kovači Antun Jakovljević, Cvitko iz Omiša i Mato, postolari Marko Glavić, Lovro Marinov, Jakov, Radoslav, Nikola, Marko Jurjev, Bernardin Bijanković, Šime Noćinidović, Dragić, Andrija iz Šibenika, Mato Fordičić, te Dujam Filipović, koji je sklopio ugovor s Dominom Bračankom da će njenog sina Marina obučiti postolarskom obrtu. Zatim se spominju brijači Grgur i Marko, pekari Markusin i Mihovil, te oni s nazivom — magister — ali bez posebne oznake djelatnosti. To su Anastazij sin Mate Fordičića, Jakov rođak brijača Jakova, Andrija Bijanković, Mato Zadranin, Ivan Zakočević, Pavao Jurković i Bernard Marković.³

Od drugih zanimanja spominje se notar Ivan Krstitelj Lupinus, odvjetnici Kristofor Papalić, Nikola de Alboris, Jakov Natalov i Petar de Ferrarius, općinski kancelar Antun de Ulsignano, općinski glasnici Ivan Albanac, Mato Travarić, Marko i Tomo, poznati humanista vikar Tomo Nigris, kanonik Dujam Franjin iz Padove, trgovci Ivan sin Nikole Ucovića i Pavao Ivanov, te trgovac svilom majstor Andrija, liječnik fizik Petar iz Mletaka, ljekarnici Karol i Ivan Franje Padovanca iz Dubrovnika, vojni zapovjednici Nikola Marijev, Franjo Antunov i Ventura, ribari Markisin, Bilin, Kristofor i Bolan Kristoforov, te služavke Franka i Vlada.⁴

Svi su oni ponikli iz ove sredine i svi odreda bijahu hrvatskog roda, a mnogi od njih poštivajući pjesnika Marka Marulića pozivali su ga za svjedoka, zastupnika i izvršitelja oporuka. Zajedno sa članovima starih splitskih plemićkih rodova nosili su odreda i nakon punog stoljeća mletačke vladavine narodna imena kao što su: Bilana, Božidar, Cvitan, Dragić, Dragiša, Dragna, Franica, Grgurica, Jelina, Jerka, Marica, Milica, Milin, Rada, Radica, Radiša, Radonja, Radoslav, Raško, Stana, Stanava, Stankana, Stoja, Vladislava i slično. Ta imena nalaze se zapisana u notarskim spisima stare splitske komune, doduše na talijanskom i latinskom jeziku, ali su unatoč tome imena ostala narodna, jednako kao i prezimena. Ona se primjerice spominju oko 1500. godine: Bilošević, Blažević, Buričić, Caknić, Carević, Dajmaz, Fominić, Gregorić, Ivković, Jakovlić, Jurić, Jurković, Kopanić, Kosriković, Krisiković, Krišković, Kudolić, Macarić, Markotić, Masarić, Mihalić, Melianić, Mi-

hovil Draga, Milajević, Miletić, Milojević, Mioković, Mladinić, Mušinić, Pavlović, Pečinić, Pirinić, Pitinić, Radanović, Radojević, Radošević, Rađošinić, Radovičević, Ratković, Remetić, Sipurinić, Slatić, Soić, Sonovlić, Stanković, Subković, Veklabučić, Vočinidić, Živković i drugi.

Od doseljenika spominju se iz Poljica Franjo i Ivan, s otoka Brača Marka Ivanović, Ivka udovica Grgura Bračanina, Šimun pok. Balcija, iz Dola s Brača Domina udova Nikole Doklinića, iz Šibenika Margarita udova Jakova, Petar Toboleo i Kuzmo, iz Dubrovnika Petar Ciga, iz Trogira Ivan Quarco, iz Bribira svećenik Mato Jakova Šforinića, iz Ulcinja Antun, iz sela Pražice Luka Bilančić, iz sela Dobrove Jakov i Petar Matovi, iz sela Cris (?) Marin Sirojević i Matijević Parvolanić, iz Kuka Šimun Gojaković i iz Gomilice Bojlovij. Od stranaca spominje se Nikola Grk, iz Apulije Alvis Bisanit, iz Manfredonije Donat Franchi, iz Parme Ilarij, a iz Agubija Baptista i Šimun Petrov. Svi se oni spominju kao stanovnici grada Splita, dok Margarita Privinja žena Petra Morlaka ne pripada građanima ovoga grad.

Doseljenici s Apeninskog poluotoka većim dijelom su se bavili trgovinom, pa su u Splitu stekli i velika materijalna dobra. Splićani su ih prihvatili, ali su i stranci prihvatili njihov jezik, »li linqua schiava«, jer je to bio jezik grada. O upotrebi narodnog jezika najbolje svjedoči Mlečanin Giustiniano u jednom svom izvještaju koji kaže: »Svi su običaji Splićana slavenski a materinji im je jezik toliko sladak i ljubak da prednjači u Dalmaciji isto onako kao u Italiji toskansko narječje, koje se može nazvati cvijetom, najljepšim i najboljim među talijanskim. Točno je da svi građani govore talijanski i da se neki odijevaju po običaju talijanskom, ali gospođe ne zборе drugim jezikom nego materinjom premda se neke iz plemićkih kuća oblače po talijanskom običaju.«⁶

Koliko je grad Split u Marulićevo doba imao stanovnika, nemoguće je znati, jer se tada nisu vršili popisi ukupnog stanovništva, već se prema procjenama pojedinih mletačkih izvjestilaca obično zbrajalo samo muškarce sposobne za oružje. Prvi dosada poznati popis stanovnika starog i novog grada, »civitate vetera et nova«, sastavljen je 1507. godine, kad je Splitom vladao knez i kapetan Mlečanin Petar Maripiero, a popisane su samo muške glave pojedinih obitelji.⁷ Popis je izvršio Jakov Lombardus; bilo je ukupno tristo šestdeset i osam lica, i to sto sedamdeset i tri u starom i sto devedeset i pet u novom dijelu grada. Izrađen je na traženje ser Grgura Suvice, zacijelo uglednog građanina s nazivom *gospodin*, ali zbog čega je taj popis bio potreban, nije pozna-

to. Naime, popisani su samo građani i pučani, a nema plemićkih obitelji, pa ni pjesnika Marulića, čija se obitelj pod nazivom Maruli spominje u popisu splitskog plemstva 1553. godine. Da li su to popisani samo građani u jeku najjačih borbi za vlast u splitskoj komuni ili je taj popis bio potreban za neke druge svrhe, teško je iz njega zaključiti. Čak trideset i četiri lica imaju naziv *Ser*, među kojima su članovi uglednih trgovačkih obitelji Agubio, Cambio, Capogrosso i drugi a još se spominju sljedeća zanimanja:

GALIJAŠ	1	REMETA	1
GLASNICI	4	RIBARI	12
LJEKARNICI	2	SOKOLAR	1
MORNARI	11	TRGOVCI	2
OBRTNICI	120	VOJNICI	50
PARUN	1	ZVONAR	1
POSLUGA	3		

Od toga su obrtnici sljedećih struka:

BAČVARI	6	MESAR	1
BOJADISARI	4	PEKARI	2
BRIJAČI	4	POSTOLARI	13
BRODOGRADITELJI	5	SLIKAR	1
DRVODJELAC	1	STRIGAČ VUNE	1
KLESARI	4	SVILARI	3
KOVAČI	5	UŽARI	3
KREČARI	2	ZLATARI	5
KROJAČI	4	ŽELATINER (?)	1
KRZNARI	4		

Osim gore navedenih obrtnika u Splitu je bio nastanjen još pedeset i jedan *magister*, to jest majstor nekog obrta ili uslužne djelatnosti, a u ovom popisu njihovo zanimanje nije posebno obilježeno, što je gotovo uobičajeno i u drugim ispravama tog vremena. Zabilježen je i manji broj doseljenika, koji su u Splitu stekli pravo građanstva, a doselili su iz Kotora, s otoka Brača i Krka, iz Šibenika i Pirana te četrnaest s Apeninskog poluotoka. Među zapisanim splitskim stanovnicima nema Židova, koji su već u to vrijeme imali u Splitu svoj geto i groblje. Iako

ovaj popis ne daje cjelovitu sliku splitskog življa početkom 16. stoljeća, ipak nam otkriva da su ti građani mahom bili slavenskog korijena.

Marulić, privržen svom gradu, saživljen s njegovim stanovnicima, s kojima je prema sačuvanim izvorima bio vrlo blizak, pisao je svoje pjesme, svoju »Juditu« na jeziku svojih sugrađana. Pisao je pjesnik za njih, da u prvom redu oni razumiju, da bude njima još bliži.

Iako je Split bio izvan središta kulturnih zbivanja tadašnje Evrope, na samoj granici ratnog poprišta, cijenio je duhovne vrednote. U isto vrijeme kad su Medici, Sforze i druge istaknute obitelji u najснаžnijem procvatu renesanse na Apeninskom poluotoku posjedovale i stvarale privatne umjetničke zbirke spašavajući i na taj način baštinu, splitska obitelj Papalić imala je svoju zbirku antičkih ulomaka sakupljenih na ruševinama Salone i Dioklecijanove palače i ostavila nam u nasljeđe prvu i najstariju muzejsku zbirku u našoj zemlji.⁸ Papalići su bili prijatelji Marka Marulića, pa je možda to bio i njegov utjecaj. U palači te obitelji, na kojoj je svoj trag ostavio i veliki kipar 15. stoljeća Juraj Dalmatinac, okupljali su se splitski humanisti, pa je zacijelo u toj sredini pjesnik čitao svoje stihove na hrvatskom jeziku, jer on ih je pisao upravo za tu sredinu, a onda krenuo svojim latinskim djelima u pohode Evropi.

BILJEŠKE

¹ G. Novak, Povijest Splita, sv. III, Split 1978, str. 909—942.

² C. Fisković, Umjetnički obrt u XV i XVI stoljeću u Splitu, Marulićev zbornik, Zagreb 1950. str. 127—164. — Isti, Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LII Split 1949, str. 114—132.

³ ...magistrum dragich sutorem in burgo spaleti ... Lorenzo di Marin calegario ... catherina fiola de Mathio pilizaro ... magri jacobi generij magri gregorij barbitonsoris ... magr. andrea sutoris de sibenico ... m. anastasijs filius mri mathej fordicich sutoris ... mri andrea biancouich ... m. antonio fabris qm. iacobo ... mr. bernardin biachouich ... cusmana f. marci copiench et uxor Simonis aurificis ... mri cuitchi fabri d. almisso ... qm. mri joannis f. zachochieouich ... mr. iacobus autificis ... mro iacobus calegarius ... Mathei fabriq de burgo ... mariza relicta q. mri nicolai cerdonis ... mr. Paulus iurchouich ... marci q. georgij cerdonis ... mr. Vincentius ci-

mator ... Vladislaus ex magri Marci barbitonsoris ... mro bernardin bianchouich calegaro ... mro simon nochinidouich caligar ... zorzi pettenar ... magister marcus balestrarius ... magister petrus carpentarius q. michoui de spaletto ... mo. doymo sutoris q. Joannis filipouich ... bernardo marcouch de spaletto ... D. lena r. q. Mathei bogdusich cerdonis ... d. margerita filia q radoslaui cerdonis ... magister marcus glauich cerdo ... magister joannis colonino calafat ... magr. Michaelis stoitouchich cerdonis ... mo. Mathej de zara ... mro mathej f. mri jacobi cimator ... mro Petrus zacho-chieuich ... Matheus magro blasi cerdonis ... D. margarita uxor magri stefani cerdonis de spaletto ... magister Marinus cimator in burgo ... D. jelina relicta q. cuitani smoiala pelliparij ... domnio filio mathei fabri ... Arhiv stare splitske općine kutija 32, sv. 44, sveščić 3—7. Historijski arhiv — Zadar.

⁴ ... Joannes baptista Lupinus notarius ... s. christoforo de papalibus aduocato ... s. nicolao de alboris aduocato ... s. nicolao de natal aduocato ... s. petro de ferrarius aduocato ... antonio de ulsignano olim cancelarius communis ... Zaninus albanensis plazarius communis ... marcus plazarius ... tomas plazarius ... matheus trauarich plazarius ... D. p. doymus q. s. francisci de padua canonicus spatatens. ... D. thomo nigri uicarij ... sr. joannes f. s. nicolai ucouich mercarij de spalato ... D. pauiza relicta q. s. pauli joannis merzarij ... magr. andresa draparius ... magister carolus aromatarius ... magr. joannis spitiarius in ragusio q. francisci de padua ... presentibus D. mo. petro de Venetijs fisicho et mo. carolo aromatario in Spaletto ... s. nicolao f. s. Maroj caporalis ... clara uxor Venturi caporalis ... franciscus antonij caporalis ... Crelisa uxor Marchisini piscatoris ... d. margerita uxor bilini piscatoris de burgo ... cristofor piscatore q. bugarachi de Spaletto ... Bollano f. cristophori piscatoris ... francischa famula ostoie cudlouich ... Vlada olim famula D. p. georgij perci ... Isto.

⁵ ... Nob. s. francisci de politio ... joannis de politio ... Marci iuanouich de brachia ... d. joanna r. g. gregorij de bratia ... Simom de balcij brachiens ... dominica r. q. nicolai doclinich de dolo communitatis brazie ... D. margerita relicta q. s. jacobi de sibirico ... Petrus toboleo sibenicens. ... Cusmano di Sibirico ... q. d. petri Ciga de ragusio ... S. joannes Quarchi de tragurio ... presbiter mathei sfornich quondam jacobi ex bribiri ... Antonio de ulsignano ... luca bilanich de prasiza ... Jacobus mathej de dobrova ... Petri matheo dobroteo ... marino siroeuich de willa cris, simoni matieueich de' uilla predicta ... Simon goiacouich de Cuch ... Boylouij de uilla Abatis ... nocilo greco ... D. alouisio bisanit de apulea ... d. donatus Frachi de Manfredonia ... sr. illarius de parma ... baptista de agubio ... S. simone et petro de agubio ... s. doymo de lexemia ... margerita priuigna petri morlachi ... Isto.

⁶ N. Novak, N. dj. str. 973.

⁷ D. Božić Bužančić, Prilog poznavanju građana i pučana u Splitu početkom XVI stoljeća. Arhivski vjesnik sv. XVI, Zagreb 1973, str. 159—176.

⁸ S. Matijević, Historijat sabiranja arheološke građe i Arheološkog muzeja u Splitu. Magistarski rad Sveučilišta u Zagrebu 1981.